

ПЕДАГОГІЧНА СИСТЕМА ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ СПРЯМОВАНOSTІ МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПЕДАГОГІВ

Постановка проблеми. Теоретичний аналіз проблеми формування професійної спрямованості майбутніх соціальних педагогів, вивчення педагогічної практики переконують, що цей процес є вкрай динамічним, суперечливим. Цей факт, з одного боку, обумовлюється складною структурою спрямованості, а з іншого — постійними впливами об'єктивних та суб'єктивних факторів розвитку цієї інтегративної властивості особистості.

Зауважимо, що здійснення системної, цілеспрямованої діяльності щодо формування професійної спрямованості майбутніх соціальних педагогів у вищому аграрному навчальному закладі актуалізує досліджувану проблему, посилює її значення для розвитку суспільства і країни, розв'язує складну суперечність між усталеною традиційною підготовкою соціальних педагогів для професійної діяльності в умовах сільського соціуму і сучасними соціальними вимогами до випускників соціально-педагогічних спеціальностей.

З метою всебічного вивчення досліджуваного феномену варто, на нашу думку, розглядати процес формування професійної спрямованості майбутніх соціальних педагогів як педагогічну систему. Потреба у системному підході обумовлена, насамперед, необхідністю урахування всієї сукупності елементів, що знаходяться у діалектичному взаємозв'язку і відображають суб'єктивну та об'єктивну сторону вказаного процесу.

Аналіз попередніх досліджень та публікацій. Варто зазначити, що в психолого-педагогічних дослідженнях напрацьовано значний матеріал щодо розробки соціально-педагогічних систем. Серед них слід вказати на дослідження О. Белової, В. Безпалька, Н. Брюханової, Ю. Галагузової, Ю. Конаржевського, В. Краєвського, А. Лігоцького, І. Лікарчука, П. Лузана, Н. Рідей, В. Сидоренка, А. Умова, які розробили засадові положення застосування системного підходу при підготовці фахівців, зокрема, і у ВНЗ.

Формулювання цілей статті. Наявні теоретичні напрацювання будемо розглядати як підґрунтя для створення педагогічної системи формування професійної спрямованості майбутніх соціальних педагогів, що і є метою дослідження.

Виклад основного матеріалу дослідження. Важливі думки з приводу застосування методології системного підходу до дослідження педагогічних об'єктів висловлює А. Лігоцький. Учений стверджує, і з цим варто погодитися, що означена методологія виникла як виклик довготривалому пануванню аналітичних способів наукового дослідження, яких недостатньо тоді, коли потрібно в об'єкті, що розглядається, співвіднести між собою зовні непорівнянні його частини чи частини та ціле, коли виникає потреба відшукати аналогію і подібність в явищах різної природи [5].

Насамперед, варто визначитися з поняттям «педагогічна система». Загальновизнано, що система — це не просто набір певних складників, а їх взаємопов'язана множина. У тлумачному словнику української мови система визначається як структура, що становить єдність закономірно розміщених і функціонуючих частин [7]. Подібне визначення системі дає А. Киверялг, вказуючи, що система являє собою цілісну сукупність пов'язаних між собою об'єктів [4]. Варто погодитися і з Ю. Конаржевським, який переконує, що система — це деяка сукупність елементів, взаємодія яких запроєктована для досягнення певної мети і яка є цілісним утворенням, що взаємодіє з навколишнім середовищем [3]. Нам імпонує визначення, яке наводить В. Сидоренко в «Основах наукових досліджень»: «Система — це упорядкована сукупність якісно визначених елементів, між якими існує

закономірний зв'язок чи взаємодія, і яка спрямована на досягнення певної мети» [11].

Серед усього розмаїття систем особливе місце посідають педагогічні системи. З цього приводу В. Безпалько [2] доводить, що будь-які процеси, перебіг яких здійснюється в конкретних умовах, у сукупності з цими умовами слід називати системами, а системи, в яких здійснюються педагогічні процеси, слід називати педагогічними.

З огляду на наведені положення, педагогічну систему формування професійної спрямованості майбутніх соціальних педагогів визначаємо як упорядковану сукупність визначених компонентів, між якими існує закономірний зв'язок, взаємообумовленість і взаємозалежність, і яка спрямована на досягнення конкретної мети — сформувати досконалі рівні професійної спрямованості випускників-бакалаврів соціальної педагогіки.

Пропонованій педагогічній системі формування професійної спрямованості майбутніх соціальних педагогів властиві головні функції, що забезпечують її стабільність і дієвість: навчальна, розвивальна, виховна.

Зокрема, навчальна функція виражає спрямованість педагогічної системи формування професійної спрямованості майбутніх соціальних педагогів на продуктивне оволодіння студентами сучасними знаннями, уміннями та навичками, здатностями продуктивного здійснення соціально-педагогічної діяльності у сільському соціумі. При цьому цілі підготовки формуються на основі соціальних вимог до фахівця (освітньо-кваліфікаційна характеристика), принципів професійної підготовки, чинників та умов, що впливають на функціонування системи підготовки. Фактично навчальна функція відповідає розвитку і формуванню когнітивного компонента професійної спрямованості майбутніх соціальних педагогів.

Ще І. Сеченов у своїх дослідженнях наголошував на тому, що розвиток забезпечується завдяки диференціації цілого, наповненням окремих елементів цілого конкретним змістом. Але при цьому мають бути виокремлені функції конкретного в цілому, що дозволить побачити новий зміст у структурі [10, с. 379]. Справедливим, на нашу думку, є положення про те, що організованість і стійкість системи посилюється, якщо структура наповнена відповідними знаннями, а ці знання є функціонально вмотивовані.

Розвивальна функція педагогічної системи формування професійної спрямованості майбутніх соціальних педагогів полягає у тому, що вона сприяє розвитку особистості студента через: а) наближення навчальної діяльності до професійної, її поступове ускладнення; б) застосування технології проблемно-розвивального навчання, методи і форми якої сприяють продуктивному розвитку пізнавальних здібностей особистості; в) організацію системної профорієнтаційної роботи з майбутніми соціальними педагогами, що забезпечує інтенсивне формування професійної мотивації студентів та, відповідно, потребо-мотиваційного компонента професійної спрямованості особистості; г) цілеспрямоване застосування методів і форм педагогічної інтеграції тощо.

Виховна функція означеної системи реалізується за умови залучення студентів до різних форм навчально-професійної діяльності. Крім цього, суттєвий виховний вплив на особистість студента має спільна групова діяльність, що передбачена аспектами застосування технології навчального проектування, форм імітаційно-ігрового навчання, практичної підготовки.

У докторській дисертації І. Лікарчука, присвяченій проблемі застосування системного підходу в освіті, вказується, що кожна система має свої ознаки, і для того, щоб досліджуваний об'єкт класифікувати як систему, треба встановити наявність в об'єкті системоутворюючих параметрів [6].

Отже, для того, щоб предмет нашого дослідження — процес формування професійної спрямованості майбутніх соціальних педагогів — розглядати як систему, необхідно встановити наявність у досліджуваному нами об'єкті ознак системи. Не зайве вказати, що учені по-різному підходять до виокремлення провідних характеристик системи.

Відомий теоретик-системник В. Афанасьєв ще у 80-х роках минулого століття виділяв такі ознаки системи [1]:

- наявність складових елементів (компонентів, частин), з яких утворюється система. Елемент — це мінімальна система, що володіє основними властивостями системи. Мінімальне допустиме число елементів у системі — два;

- наявність структури, тобто певних зв'язків і відносин між елементами. Зв'язок — це така взаємодія, при якій зміна одного компонента системи призводить до зміни інших компонентів;

- наявність інтегративних якостей, тобто таких якостей, якими не володіє жоден з окремо взятих елементів, що утворюють систему; наявність функціональних характеристик системи в цілому і окремих її компонентів;

- цілеспрямованість системи. Кожна система створюється для досягнення певної мети. У зв'язку з цим функції її компонентів повинні відповідати цілі та функції всієї системи;

- наявність комунікативних властивостей, які проявляються в двох формах: у взаємодії з зовнішнім середовищем; у взаємодії цієї системи з системами більш низького або високого порядку;

- наявність історичності, наступності або зв'язку минулого, теперішнього і майбутнього у системі та її компонентах;

- наявність управління.

Дещо ширше розглядає А. Уємов як ознаки системи такі параметри [12]:

1. Упорядкованість. За цим показником системи бувають упорядкованими і неупорядкованими. Упорядкованими слід назвати такі системи, для яких суттєвим є порядок їхніх елементів. В іншому випадку варто розглядати неупорядковану систему.

2. Регенеративність — може бути за субстратом та за системоутворюючим відношенням. У першому випадку йдеться про відновлення елементів системи, у другому випадку про відновлення відповідного системостворюючого джерела. Регенеративні системи здатні до відновлення будь-якого свого елементу або будь-якого відношення; у нерегенеративні системи елементи та відношення відновлюються за допомогою інших систем.

3. Розчленованість: системи, що складаються з кількох елементів є розчленованими; системи, що складаються з одного елементу розглядаються як нерозчленовані.

4. Повна надійність: надійні системи зберігають свій характер навіть у тому випадку, якщо буде вилучена певна кількість їх підсистем, за виключенням однієї; ненадійні системи ліквідовуються завжди, якщо в ній вилучаються якісь елементи.

5. Елементарність: жодна з підсистем системи не є системою у тому розумінні, в якому є сама система; неелементарність — системи складаються з елементів, які також є системами того ж типу.

6. Детермінованість — системоутворююче відношення такого рівня, що коли відомі певні елементи системи, то за їх допомогою можемо визначити інші складники.

7. Центрованість: серед усіх елементів системи виокремлюється такий компонент, що визначає (або впливає) на відношення між будь-якими елементами системи. Це системи з внутрішнім центром.

8. Завершеність: завершена система не допускає приєднання нових підсистем без того, щоб вона перетворилась на зовсім іншу систему; у незавершеній системі можливе приєднання яких-небудь додаткових підсистем.

9. Іманентність: іманентна система має таке системостворююче відношення, яке охоплює складники тільки даної системи; неіманентна система охоплює елементи, які виходять за її межі.

10. Мінімальність — система знищується, коли знищується будь-яка з її підсистем; немінімальність — система допускає ліквідацію підсистем.

12. Стаціонарність: характеристики системи не змінюються під час зміни її

елементів; нестационарність — під час зміни складових системні характеристики змінюються.

13. Елементноавтономність: кожному елементу властиві основні характеристики системи в цілому; елементнонеавтономність — навпаки, кожному компоненту не властиві основні характеристики системи.

14. Гомогенність: гомогенні системи складаються з однорідних елементів; у склад гетерогенних систем входять різні елементи [645].

Не важко помітити, що наведені ознаки-параметри А. Умова досить повно відображають усі сторони будь-якої системи як цілісного утворення, взаємопов'язаної множини її складників. Проте для аналізу педагогічної системи запропоновані параметри, на нашу думку, дещо абстрактні, а тому важко піддаються практичній інтерпретації. З іншого боку, вони не враховують певні особливості педагогічних процесів. З цих позицій нам імпонують суттєві ознаки педагогічної системи, які виділяє, услід за В. Афанасьєвим, Ю. Конаржевський, зокрема:

1. Система завжди складається з деякої сукупності елементів.

2. Система не є якимось механічним конгломератом елементів, а складається із сукупності взаємопов'язаних взаємодіючих елементів.

3. Наявність у системі певного рівня цілісності. Головною характеристикою цілісності системи слід вважати наявність у ній інтегративних властивостей, які виникли в результаті взаємодії її елементів. Проте ці інтегративні властивості відсутні у кожного елемента окремо.

4. Четверта ознака цілісної системи — ієрархічність. Ієрархічна система характеризується: вертикальним підпорядкуванням підсистем і елементів у середині системи; правом втручання підсистем і елементів верхнього рівня в процеси підсистем нижнього рівня; залежністю дій підсистем верхнього рівня від фактичного виконання підсистемами нижнього рівня своїх функцій.

5. Наявність у об'єкта або процесу субординаційних зв'язків між елементами, підпорядкованість елементів, яка вказує на особливе місце кожного з них у системі.

6. Обов'язкова взаємодія системи із зовнішнім середовищем.

7. Цілеспрямованість. Специфічною ознакою будь-якої соціальної системи, особливо соціально-педагогічної, є те, що вона створюється для досягнення певних цілей та є цілеспрямованою [3].

Водночас, ми поділяємо позицію Г. Пустовіта про те, що педагогічна система, як і будь-яка інша система, має як загальні ознаки, так і специфічні, особливі, притаманні лише їй [9].

Орієнтуючись на зазначені положення, схарактеризуємо ознаки, за якими процес формування професійної спрямованості майбутніх соціальних педагогів варто розглядати як систему.

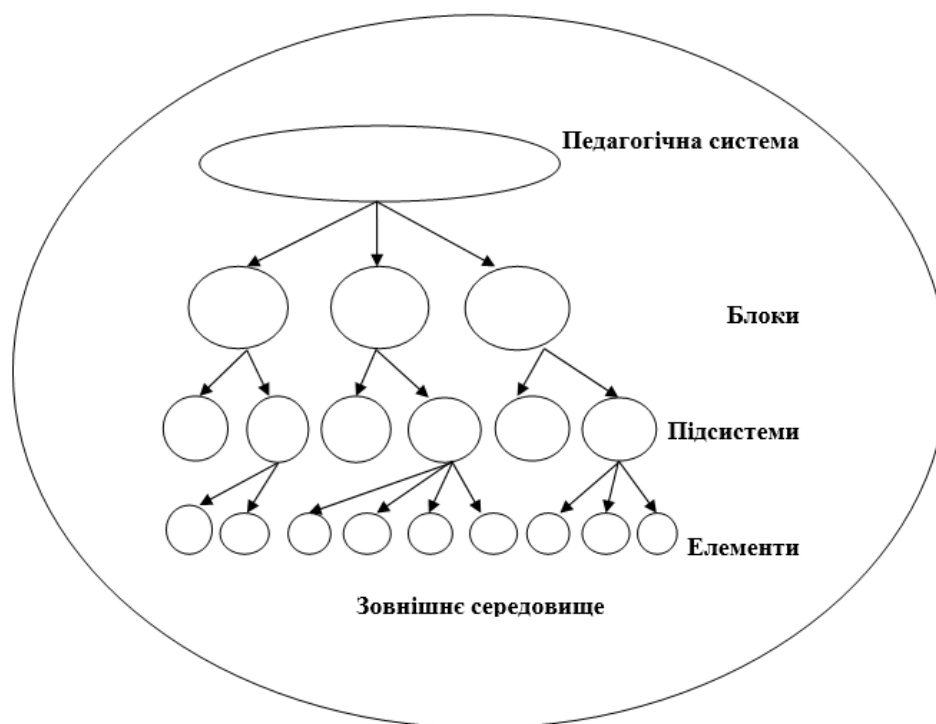
Насамперед вкажемо, що запропонована педагогічна система є компонентом більш широкої сукупності — системи підготовки фахівців у ВНЗ, зокрема аграрному. Таке узагальнення маємо зробити після зіставлення цілей розглядуваних систем. Зокрема, метою сучасної освіти є (за Д. Чернілевським [13, с. 50]) розвиток якостей особистості, необхідних їй і суспільству для включення в соціально значущу діяльність. Додамо, що система підготовки фахівців у аграрному ВНЗ спрямована саме на формування різнобічних знань, умінь, навичок майбутніх аграрників, розвиток їх особистісних якостей, здатностей ефективно розв'язувати різноманітні професійні і соціальні ситуації. Вказана мета структурує провідні завдання підготовки студентів до соціально-педагогічної діяльності в умовах сільської місцевості, до яких О. Межирицький [8] слушно відносить: формування у майбутніх соціальних педагогів спрямованості й установки на соціально-педагогічну діяльність у сільському соціумі; здобуття необхідних соціально-педагогічних знань, що відображають основні компоненти соціально-педагогічної діяльності на селі; оволодіння студентами професійними вміннями і

здатностями здійснювати соціально-педагогічну діяльність; формування таких професійно важливих якостей, що необхідні для роботи в сільській місцевості.

У свою чергу, мета системи формування професійної спрямованості майбутніх соціальних педагогів, як ми вказували вище, — сформувати досконалі рівні професійної спрямованості як інтегративної властивості особистості випускників-бакалаврів соціальної педагогіки. Це свідчить, з одного боку, про цілеспрямованість, взаємозв'язок пропонованої педагогічної системи з системами більш високого порядку (метасистемами) та, відповідно, вказує на її взаємодію із зовнішнім середовищем.

Варто погодитися з ученими у тому, що провідною ознакою системи є наявність складових елементів, які й утворюють її. Важливим є те, що при розробці педагогічних систем дослідники найчастіше називають такі складники педагогічних систем, як: ті, хто навчається (учні, студенти); ті, хто навчає (вчителі, викладачі, ТЗН); цілі; зміст навчання, виховання; організаційні форми і методи навчання, виховання; методологічні підходи; принципи; педагогічні фактори та умови; діагностика; управління; реальний результат тощо [2; 3; 11]. Орієнтуючись на підходи В. Шейко, Н. Кушніренко [14, с. 61], «... цілісність, яка становить єдність закономірно розташованих і взаємопов'язаних частин» складається з елементів, підсистем та блоків. Найпростішими компонентами пропонованої системи є елементи, результати взаємодії яких утворюють підсистеми. У свою чергу, взаємодіючи, підсистеми утворюють блоки — відносно ізольовані частини системи, що існують поза зв'язками з іншими явищами та процесами (рис. 1).

Висновки. Пропоновану структуру педагогічної системи формування професійної спрямованості майбутніх соціальних педагогів утворюють такі елементи: мета, методологічні підходи, принципи, педагогічні умови, компоненти, напрями, етапи, форми і методи педагогічної взаємодії (підсистема «викладач-студент»); критерії, рівні.

Рис. 1. Схематичне зображення педагогічної системи

Перспективи подальших розвідок. Природно, нами встановлено субординаційні зв'язки між вказаними елементами, визначено їх підпорядкованість, конкретне місце в об'єкті та буде унаочнено у вигляді структурної моделі. На обґрунтуванні вказаного ідеального об'єкта і зупинимо свій науковий пошук у подальших матеріалах дослідження.

Література:

1. Афанасьев В. Г. Мир живого: системность, эволюция и управление / В. Г. Афанасьев. — М. : Изво политической литературы, 1986. — 334 с.
2. Беспалько В. П. Основы теории педагогических систем: проблемы и методы психолого-педагогического обеспечения технических обучающих систем / В. П. Беспалько. — Воронеж : Изд-во Воронежского ун-та, 1977. — 304 с.
3. Конаржевский Ю. А. Что нужно знать директорам школы о системах и системном подходе : учеб. пособ. / Ю. А. Конаржевский. — Челябинск : ЧГПИ, 1986. — 135 с.
4. Кыверялг А. А. Методы исследования в профессиональной педагогике / А. А. Кыверялг. — Таллин : Валгус, 1980. — 334 с.
5. Лігоцький А. О. Теоретичні основи проектування сучасних освітніх систем / А. О. Лігоцький. — К. : Техніка, 1997. — 210 с.
6. Лікарчук І. Л. Управління системами підготовки кваліфікованих робітників в Україні: педагогічний аспект (1888 — 1998) : дис. ...д-ра пед наук : 13.00.04 / І. Л. Лікарчук; Інститут педагогіки і психології професійної освіти АПН України. — К., 1999. — 421 с.
7. Лында А. С. Педагогика : [учеб. пособ. для индустриально-пед. техникумов профтехобразования] / Лында А. С., Жильцов П. А., Щербов Н. П. — М. : Высш. шк., 1973. — 392 с.
8. Межирицький О. Я. Підготовка студентів до соціально-педагогічної діяльності в умовах сільської місцевості : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.05 / О. Я. Межирицький. — Луганськ, 2003. — 215 с.
9. Пустовіт Г. П. Теоретико-методичні основи екологічної освіти і виховання учнів 1-9 класів у позашкільних навчальних закладах : монографія / Г. П. Пустовіт. — Луганськ : Альма-матер, 2004. — 540 с.
10. Сеченов И. М. Избранные произведения : [в 2-х т.] / И. М. Сеченов. — М. : Учпедгиз, 1952. — Т.1. 772 с.
11. Сидоренко В. К. Основы научных исследований : навч. посіб. / В. К. Сидоренко, П. В. Дмитренко. — К. : РННЦ «ДІНІТ», 2000. — 259 с.
12. Уемов А. И. Системный подход и общая теория систем / А. И. Уемов. — М. : Мысль, 1978. — 272 с.
13. Чернілевський Д. В. Педагогіка вищої школи : підручн. / Д. В. Чернілевський. — Вінниця : 2008. — 408 с.
14. Шейко В. М. Організація та методика науково-дослідницької діяльності : підручн. / В. М. Шейко, Н. М. Кушнарєнко. — 5-е вид., стер. — К. : Знання, 2006. — 307 с.

У роботі дано означення поняття «педагогічна система», розкрито її головні функції, провідні характеристики, що дозволило обґрунтувати педагогічну систему формування професійної спрямованості майбутніх соціальних педагогів.

Ключові слова: система, професійна спрямованість, соціальний педагог.

В работе дано определение понятия «педагогическая система», раскрыто ее главные функции, ведущие характеристики, что позволило обосновать педагогическую систему формирования профессиональной направленности будущих социальных педагогов.

Ключевые слова: система, профессиональная направленность, социальный педагог.

In this work the definition of « pedagogical system», reveals its main features, key characteristics that justify the educational system allowed the formation of professional orientation of future social workers.

Keywords: system, pedagogical system, social worker.